

1945- 1960 Arası Türkiye’de Siyasal Yapı: Demokrat Parti İktidarının Analizi

Political Structure in Türkiye between 1945 and 1960: Analysis of the Democrat Party Government

Mehmet Uğur ALPTEKİN
Uzman Psikolog, Bağımsız Araştırmacı,
m.uguralptekin@hotmail.com,
<https://orcid.org/0009-0004-3457-742X>

Makale Başvuru Tarihi: 24.07.2024
Makale Kabul Tarihi: 07.06.2025
Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu makale, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ve II. Dünya Savaşı'nın etkileri doğrultusunda yaşanan siyasi ve sosyal değişimleri ele almaktadır. Özellikle, savaş sonrası dönemde Türkiye'nin demokratik süreçlere geçişi ve çok partili siyasi yaşamın gelişimi incelenmektedir. Makalenin amacı, Türkiye'nin savaş sonrası dönemdeki ekonomik ve sosyal reformlarını, çok partili siyasi yaşama geçiş sürecini ve bu süreçte yaşanan zorlukları detaylandırmaktır. Ayrıca, Demokrat Parti dönemi ve 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin Türkiye'nin siyasi tarihindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu makale, Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli dönemeçleri ve reformları kapsamlı bir şekilde analiz ederek, okuyuculara ülkenin demokratikleşme süreci hakkında derinlemesine bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle, savaş sonrası dönemdeki politik ve ekonomik değişimlerin demokratik normlar üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Makale, tarihsel analiz ve belge tarama metodolojilerini kullanarak hazırlanmıştır. İlk olarak, döneme ait resmî belgeler, yasa metinleri ve tarihi kaynaklar incelenmiş; ardından bu kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda, savaş sonrası reformlar ve siyasi değişimler detaylandırılmıştır. Ayrıca, dönemin siyasi liderlerinin ve parti politikalarının etkileri üzerine yapılan literatür taraması ve mevcut akademik çalışmalar dikkate alınmıştır. Makalenin sonunda, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası geçirdiği dönüşüm sürecinin ve çok partili yaşama geçişin, ülkenin demokratikleşme süreci üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Demokrat Parti dönemindeki baskıcı politikalar ve demokratik normlara zarar veren uygulamalar, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine zemin hazırlamış ve bu durum, Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

This article examines the political and social changes in Turkey following the establishment of the Republic, focusing on the effects of Mustafa Kemal Atatürk's death and World War II. Specifically, it explores the transition to democratic processes and the development of a multi-party-political system in the post-war period. The aim of this article is to detail Turkey's economic and social reforms during the post-war period, the transition to a multi-party-political system, and the challenges encountered in this process. Additionally, it evaluates the impact of the Democrat Party era and the May 27, 1960 military coup on Turkey's political history. This article seeks to provide a comprehensive analysis of significant milestones and reforms in Turkey's political history, offering readers in-depth insights into the country's democratization process. It is particularly important for understanding the impact of political and economic changes on democratic norms during the post-war period. The article employs historical analysis and document review methodologies. It begins with the examination of official documents, legislative texts, and historical sources from the relevant period. Based on the data obtained from these sources, post-war reforms and political changes are detailed. Additionally, a review of literature and existing academic studies on the political leaders and party policies of the era is incorporated. The article concludes by presenting the effects of Turkey's post-World War II transformation and the transition to a multi-party system on the country's democratization process. It highlights how the repressive policies and anti-democratic practices of the Democrat Party era laid the groundwork for the May 27, 1960 military coup, marking a significant turning point in Turkey's political history.

Anahtar Kelimeler:

Demokrat Parti,
27 Mayıs,
Adnan Menderes,
Anayasa,
1945-1960 Yılları,

Keywords:

Democrat Party,
27 May,
Adnan
Menderes,
Constitution,
The Years 1945-1960

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ALPTEKİN, Mehmet Uğur (2025), “1945- 1960 Arası Türkiye’de Siyasal Yapı: Demokrat Parti İktidarının Analizi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.8(2), ss.430-447, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1521459>

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasının ardından, özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, ülke büyük ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarla karşılaşmıştır. II. Dünya Savaşı, tarihteki en büyük yıkımlardan biri olarak birçok ülkenin büyük tahribata uğramasına ve milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Türkiye, savaşın doğrudan bir parçası olmamasına rağmen, savaşın ekonomik ve sosyal yükleriyle başa çıkmak zorunda kalmış; bu dönemde devletin kaynaklarının savaşa yönlendirilmesiyle toplumsal uçurum derinleşmiştir. Bu durum, işçi ve köylü sınıflarının ihmal edilmesine ve sermaye sahiplerinin zenginleşmesine yol açmıştır. 1940'tan itibaren uygulanan Millî Korunma Kanunu, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi önlemler, bu ekonomik adaletsizlikleri düzeltmeye yönelikti. Ancak bu çabalar, genellikle yeni istismar biçimlerine neden olmuştur. Savaşın getirdiği gelir eşitsizlikleri ve sosyal zorluklar, dönemin ekonomik ve sosyal dinamiklerinde önemli bir rol oynamıştır.

Savaş sonrası Türkiye'de önemli ve köklü değişimler yaşanmıştır. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun tartışmaları ve hükümet politikalarının basında eleştirilmesi, tek parti iktidarına karşıt muhalefetin belirginleşmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e katılımı ve yeni anayasanın kabulü, demokratik ideallere doğru bir adım olarak görülmüş; tek parti rejimini sarsarak çok partili siyasi hayatın temelini hazırlamıştır. Türk delegasyonu, 1945'teki San Francisco Konferansı'na katılarak Türkiye'nin modern demokrasiye doğru ilerlediğini ve anayasanın medeni olduğunu vurgulamış; savaş sonrası demokratik akımları destekleme taahhüdünde bulunmuştur. San Francisco Konferansı sonrasında basında demokrasi konusunun tartışılması, bu konudaki geniş çaplı değerlendirmelere yol açmıştır. İsmet İnönü'nün demokrasiyi geliştirme yönündeki konuşmaları ve BM Anayasası'nı imzalaması, muhalefetin sesini yükseltmiş ve bu süreç, tek parti rejimine karşı muhalefetin güç kazanmasını simgelemiştir.

Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinde hem Türk toplumunun hem de uluslararası çevrelerin demokratik ideolojilere yönelimi önemli bir rol oynamıştır. Bu geçiş, İsmet İnönü'nün etkisi ve Halk Partisi Hükûmeti'nin kararlarıyla sağlanmıştır. İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılış konuşmasında, Türkiye'nin çok partili siyasi sisteme geçişinin gerekliliğini vurgulamış ve iktidar partisinin karşısında eleştiriler yapabilecek bir muhalefet partisinin eksik olduğunu ifade etmiştir. Geçmiş deneyimlerin başarısızlıkla sonuçlandığını belirten İnönü, yeni bir muhalefet partisinin kurulması için uygun şartların oluştuğunu dile getirmiştir. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun tartışıldığı dönemde muhalefetin varlığı kendini göstermiş ve eleştiriler basın bültenlerinde geniş yer bulmuştur.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e katılması, basını demokrasi konusunu tartışmaya teşvik etmiş ve dönemin gazeteleri bu tartışmalara geniş yer vermiştir. İnönü'nün demokrasiyi geliştirme konusundaki konuşmaları ve BM Anayasası'nı imzalaması, muhalefetin sesini yükseltmiştir. Çok partili siyasi hayata geçişte Türk toplumunun etkisi büyük olmuşken, dış dünyanın demokratik ideolojilere olan etkisi de önemli olmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu 7 Ocak 1946'da gerçekleşmiş ve bu dönem, DP'nin yükselişine işaret eden bir süreci başlatmıştır. Parti, ülke genelinde teşkilatlanarak CHP'nin baskısına karşı halk nezdinde mazlum bir imaj oluşturmayı başarmıştır. DP ve CHP'nin ideolojik farklılıkları, programları ve teşkilat yapıları göz önüne alındığında; DP'nin alttan üste bir yapılanma benimsediği, CHP'nin ise üstten alta bir teşkilat olduğu görülmektedir. DP, kendisini millî iradeye sahip çıkan bir parti olarak tanıtmış; CHP'yi ise bürokratik elit olarak göstermeye çalışmıştır.

DP'nin ekonomi politikaları beklenen etkiyi yaratmamış ve ülkenin ekonomik ve mâlî durumu daha da kötüleşmiştir. 1958 sonrasında iktidar ve muhalefet arasındaki çekişmeler, Vatan Cephesi ve Güç Birliği'nin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, basın ve partililer arasında gerginliğe yol açmıştır. DP'nin baskıcı politikaları, basın ve muhalefete yönelik sert yaptırımlarla daha da belirginleşmiştir. Bu demokratik olmayan uygulamalar, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesine zemin hazırlamış ve DP'nin kapatılmasıyla Türkiye'de demokrasi ortamı bir kez daha aksaklığa uğramıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçiş sürecini ve bu sürecin arka planındaki ekonomik, sosyal ve siyasi dinamikleri kapsamlı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Literatürde bu döneme dair pek çok çalışma bulunmakla birlikte, mevcut analizler genellikle tek bir bakış açısıyla sınırlıdır. Bu çalışma hem ulusal hem de uluslararası faktörleri değerlendirerek bu geçişin çok boyutlu bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde, Türkiye'nin demokratikleşme süreci ve çok partili hayata geçişi üzerine yapılan çalışmalar genellikle siyasi liderlerin ve uluslararası etkilerin öne çıktığı analizler sunmaktadır. Bu çalışmanın özgünlüğü, ekonomik ve sosyal faktörler ile basın ve kamuoyunun rolünü detaylı bir şekilde ele alarak daha kapsamlı bir değerlendirme sunmasıdır. Ayrıca Demokrat Parti'nin kuruluşu ve etkileri üzerine yapılan çalışmalar genellikle

ideolojik yapıya odaklanırken; bu çalışma, parti içi dinamikler ve toplum üzerindeki etkileri de göz önüne alarak literatüre katkıda bulunacaktır. Bu çalışma, Türkiye’nin çok partili siyasi hayata geçiş sürecinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve mevcut literatürdeki eksiklikleri gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın bulguları, akademik literatüre ve Türkiye’nin siyasi tarihine yönelik yeni bir bakış açısı sunacaktır.

2. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ GİRİŞİMİ VE TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI’NIN OLUŞUMU

Tek partili dönem, Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli bir evreyi temsil eder. Bu dönemde ideolojik çeşitlilik ve çok yönlü siyasi düşüncelere gereken önem verilmemiş; bunun sonucunda sınırlı bir siyasi spektrum hâkim olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte belirlenen çağdaşlaşma ve modernleşme hedefleri, geleneksel toplumsal yapıların dönüşümünü ve modern dünya ile entegrasyonunu amaçlamıştır. Ancak bu süreçte, çok partili bir siyasi sisteme geçiş denemeleri umulan toplumsal ve politik desteği bulamamıştır. 1924 yılının 17 Kasım’ında Türkiye siyasi sahnesine, "*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*" adıyla yeni bir aktör katılmıştır. Bu parti, liberal politik ve ekonomik ilkeleri benimseyerek Ali Fuat Paşa, Sabit Sağıroğlu, Kazım Paşa, Adnan Bey, Rauf Bey ve İsmail Canbulat gibi dönemin tanınmış isimlerini bünyesinde toplamıştır (Koçak, 2008:78).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, programında liberal ideolojii öne çıkarmıştır. Parti; *İstiklal*, *Son Telgraf*, *Tevhid-i Efkâr* ve *Vatan* gibi gazetelerin desteğini almıştır. Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunu izleyen yıl, 1925’te Doğu Anadolu’da Şeyh Sait önderliğinde bir isyan patlak vermiştir. Bu isyanın ardından alınan sert önlemler kapsamında "*Takrir-i Sükûn Kanunu*" yürürlüğe girmiş ve hükümete muhalif basın organlarına kısıtlamalar getirilmiştir. Engin’in (2011:102) açıkladığı gibi, bu süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış; bu gelişmeler, çok partili siyasetin son bulmasına ve Cumhuriyet Halk Fırkası’nın tek parti olarak yönetimde kalmasına sebep olmuştur.

2.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kurulması

Türkiye’nin sosyal reform süreci; kılık kıyafet, alfabe, dil ve tarih alanlarında yapılan değişikliklerle birlikte, ikinci çok partili döneme kadar devam etmiştir. Bu dönem, toplumsal yapıda gerçekleştirilen dönüşümlerin, aynı zamanda ekonomik yeniliklere de ihtiyaç duyduğu bir zaman dilimi olarak kabul edilir. 1929 küresel ekonomik krizinin etkisiyle, Türkiye’nin de bu dalgadan nasibini aldığı bilinmektedir. Bu zorlu dönemde, ekonomik ve siyasal politikalarda meydana gelen aksaklıkları düzeltme niyetiyle Mustafa Kemal Atatürk, çok partili siyasi hayata bir kez daha şans verme kararı almıştır. Bu süreçte Atatürk, Fethi Okyar’ı destekleyerek 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasına önayak olmuştur. Ancak bu siyasi çeşitliliğe geçiş dönemi, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenmesi ve Menemen Olayı gibi bazı zorluklarla karşılaşılması nedeniyle uzun soluklu olamamıştır. Bu gelişmeler, partinin kendi kendini feshetme kararı almasına ve çok partili denemenin sona ermesine neden olmuştur.

Goloğlu (2013:97), bu durumu 1945’e kadar devam eden ve sonuçta Millî Kalkınma Partisi’nin kuruluşuna yol açan bir süreç olarak tanımlar. Bu dönem, aynı zamanda Atatürk’ün 10 Kasım 1938’de vefatıyla önemli bir siyasi değişikliğe sahne olmuştur. Vefatının ardından yapılan seçimlerde İsmet İnönü, oy birliğiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 1939 yılında, Celal Bayar’ın yerine Başbakan olarak Refik Saydam atanmıştır. Saydam, bu görevini 1942 yılına kadar sürdürmüştür. Lewis (2010:107) tarafından bu dönem, Türkiye’nin modern siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir.

2.2. Atatürk’ün Ölümü Sonrasında Siyasal Yapı ve DP’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Dönem

Türkiye’nin 1937-1945 yılları arasındaki siyasi manzarası, II. Dünya Savaşı’nın etkisi altında şekillenmiş ve ülkeyi önemli politik dönüşümlere sürüklemiştir. Savaş, Türkiye’yi ekonomik olarak zorlamış ve yeni siyasal stratejilerin geliştirilmesine neden olmuştur. Almanya’ya savaş ilanı ve seferberlik gibi adımlar, toplumda ve ekonomide belirgin etkiler oluşturmıştır. Tarım sektöründe yaşanan aksamalar, büyük toprak sahiplerine avantaj sağlarken halk arasında karaborsa ve enflasyon gibi sorunlar artmıştır. 1940’ta bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla "*Millî Korunma Kanunu*" yürürlüğe konmuştur. Ancak bu uygulama, ekonomik zorlukları hafifletmede yetersiz kalmıştır (Koçak, 2008:93).

Refik Saydam'ın hükûmeti, bu dönemde “*Varlık Vergisi*” ve “*Toprak Mahsulleri Vergisi*” gibi düzenlemelerle gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermeye çalışmıştır. “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*”, topraksız köylülere toprak sağlama ve toprak ağalarının etkinliğini azaltma hedefiyle tasarlanmıştır. Bununla birlikte, bu kanun özellikle CHP içindeki büyük toprak sahipleri ve zengin iş insanları tarafından eleştirilmiştir (Demirel, 2014:113).

Tarım alanındaki bu düzenlemeler, tarımsal verimliliği ve kırsal kesimde gelir artışını hedeflemiş olmasına rağmen, siyasi anlamda çatışmalara yol açmıştır (Hamitoğulları, 1966:145). Bu ekonomik ve toplumsal politikalar, CHP içerisinde artan muhalefetle karşılaşmıştır. Özellikle 1945'teki “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*” görüşmeleri sırasında Adnan Menderes ve Refik Koraltan gibi figürlerin muhalefeti öne çıkmıştır. Bu eleştiriler, partiden ihraçlara ve özellikle 7 Haziran 1945'te sunulan “*Dörtlü Takrir*” ile zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü, çok partili siyasete geçişin gerekliliğini vurgulayan bir takrir sunmuştur. Ancak bu çabalar, iktidar tarafından kabul edilmemiştir. Bunun sonucunda bu isimler partiden ayrılarak, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (Goloğlu, 2013:123).

Bu politik dönüşümler, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir dönemeç olarak görülmektedir. Ekonomik alanda yaşanan sorunlar ve siyasi alandaki muhalefetin artışı, Türkiye'nin siyasi yapısında ve parti sisteminde köklü değişikliklere sebep olmuştur. “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*” ve “*Varlık Vergisi*” gibi düzenlemeler, toplumsal ve ekonomik adaletin sağlanması amacını taşısa da aynı zamanda siyasi arenada yeni gerilim ve çatışma alanları oluşturmıştır. Bu süreç, ülkenin çok partili siyasi yaşama geçişinde ve demokrasinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır.

3. ÇOK PARTİLİ DÖNEMİN SİYASİ DİNAMİĞİ

Türk siyasal hayatında çok partili dönem, 1945'te Millî Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla başlamış olmasına rağmen, çok partiliğin etkili hâle gelmesi 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. DP, 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Ancak, üçüncü çok partili sistem denemesinin ilk muhalif partisi MKP olmuştur.

3.1. Siyasi Partilerin Kuruluş Süreci ve Çok Partili Dönem

18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ önderliğinde kurulan Millî Kalkınma Partisi, Türkiye'de çok partili siyasi dönemin başlamasına katkıda bulunmuştur. Parti, tek dereceli seçim sistemi lehine görüş bildirerek ve nispi temsil sistemine geçişin önemini vurgulayarak, devletçilik ilkesine karşı liberal bir yaklaşım benimsemiştir (Demirel, 2014:46-47). Ne var ki, 1946 seçimlerinde beklenen başarıyı elde edemeyen MKP, Demokrat Parti'nin sahneye çıkışıyla gölgede kalmıştır. Kurucusu Nuri Demirağ'ın 1954'te DP'den bağımsız olarak seçimlere katılmasının ardından partinin etkisi azalmış ve 1958 yılında faaliyetlerine son vermiştir (Uyar, 2012:182).

Demokrat Parti; Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın liderliğinde, 7 Ocak 1946'da resmen kurulmuştur. Parti, şehirlerdeki büyük iş insanları ve etkili aydınları kapsayan bir yapıya sahiptir (Ağaoğlu, 2016:55). “*Parti Başkanı*”, “*Genel Yönetim Kurulu*” ve “*Merkez Haysiyet Divanı*”ndan oluşan merkezi organları, Büyük Kongre tarafından seçilmiştir (Goloğlu, 2013:147). Demokrat Parti; demokrasi, cumhuriyet ve hukuk eşitliği gibi ilkeleri ön plana çıkararak, liberal devletçilik ve karma ekonomiyi destekleyen bir programla faaliyet göstermiştir (Eroğlu, 1998:13).

DP, Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı olan grupların birleşimiyle kurulmuş ve toplumun geniş kesimlerine hitap etmiştir. DP'nin ilk dönemlerdeki gücü, çeşitli toplumsal gruplara yönelik politikalarından kaynaklanmıştır (Karpat, 2017:488). Partinin tüzüğü; “*Parti Başkanı*”, “*Genel İdare Kurulu*” ve “*Merkez Haysiyet Kurulu*”ndan oluşan bir merkezi yapıyı belirlemiştir. Genel İdare Kurulu, parti yönetimini elinde tutmuş ve milletvekili adaylarının seçiminde önemli bir rol oynamıştır. Taşra örgütleri ise il, ilçe ve bucak düzeyinde yapılanmıştır (Burgaç, 2013:163-184).

1946 seçimlerinde, CHP'nin erkene alınan seçimlerle DP'nin ülke çapında örgütlenmesini engelleme çabası gözlemlenmiştir. Yapılan yasal değişikliklerle halkın milletvekillerini doğrudan seçmesi mümkün kılınarak, iki dereceli seçim sistemi kaldırılmıştır (Burgaç, 2013:163-184). DP'nin iktidar döneminde yaşanan gerilim, 12 Temmuz Beyannamesi ile dindirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu girişim, partide tasfiyelere yol açmıştır. Sonrasında 31 milletvekili, Millet Partisi adında yeni bir siyasi oluşuma öncülük etmiştir (Pancaroglu, 2006:51).

Millet Partisi, çeşitli grupların birleşimiyle kurulmuş; Genel Başkanı Hikmet Bayur ve fahri başkanı Mareşal Fevzi Çakmak olmuştur. Parti, cumhuriyetçilik, adalet ve milliyetçilik ilkelerine bağlılığını vurgulamış; aynı zamanda devletçi olmayan bir tutum sergileyerek ılımlı liberal düşünceleri benimsemiştir. Millet Partisi, 21 Haziran 1954 tarihinde alınan bir kararla faaliyetlerine son vermiştir. Bu süreçte partinin mensupları, 10 Şubat 1954’te Cumhuriyetçi Millet Partisi’ni kurmuşlardır. 12 Temmuz Beyannamesi’nin etkileri sadece DP’yi değil, CHP’yi de etkilemiş; bu partilerdeki radikal ve sert söylemlere sahip bireylerin tasfiyesine yol açmıştır (Burgaç, 2013:163-184).

Bu tarihî gelişmeler, Türkiye’nin siyasi tarihinde çok partili sisteme geçiş sürecindeki önemli aşamaları ve siyasi parti dinamiklerini ortaya koymaktadır. MKP ve DP’nin kuruluşları, programları ve politikaları, Türk siyasetinin bu dönemdeki çeşitliliğini ve dinamizmini yansıtmaktadır. DP’nin demokratik ve liberal yaklaşımları, o dönemin toplumsal ve politik gerekliliklerine yanıt verirken; MKP’nin daha az etkili olması, siyasi arenadaki rekabetin yoğunluğunu göstermektedir. Her iki partinin de siyasi tarih içerisindeki rolleri ve etkileri, Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde önemli kilometre taşları olarak kabul edilmektedir.

3.2. Demokrat Parti İktidarı

14 Mayıs 1950’deki Türkiye seçimleri, Demokrat Parti’nin tarihi bir zaferiyle sonuçlanmıştır. DP, toplamda 4.391.694 oy alarak %55,2’lik bir orana ulaşmış ve Meclis’te 416 milletvekili ile çoğunluğu kazanmıştır. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi, 3.148.626 oy ve %39,6’lık bir oy oranıyla yalnızca 69 milletvekili elde ederek muhalefet rolüne gerilemiştir. Millet Partisi ise %4,6 oy oranı ve 368.537 oy ile sadece 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Bu dönemde DP’nin zaferi, Türk siyasi tarihinde “*Beyaz Devrim*” olarak adlandırılmış; siyasi dengelerdeki bu değişim, Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir (Pancaroglu, 2006).

Seçim sonrası oluşan yeni politik yapıda, Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiş ve DP Genel Başkanlığı’ndan ayrılarak bu göreve odaklanmıştır. Adnan Menderes Başbakanlık görevini üstlenirken, Refik Koraltan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak atanmıştır. Fuat Köprülü ise Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmiştir (Akşin, 2018:271). Bu tarihî seçimler ve ardından gelen siyasi değişiklikler, Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. DP’nin zaferi ve iktidara gelişi, Türkiye’de çok partili sistemin oturması ve demokratik sürecin güçlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu dönem, aynı zamanda toplumsal ve siyasi hareketler açısından da önemli bir evre olarak kabul edilmekte; siyasi arenada yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmektedir.

3.3. Demokrat Parti Döneminde Meydana Gelen Siyasal ve Toplumsal Olaylar

Demokrat Parti’nin 1950’de iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye’de pek çok önemli değişiklik yaşanmıştır. İktidarın ilk dönemlerinde, 16 Haziran 1950’de Arapça ezan yasağının kaldırılması gibi dikkat çeken kararlar alınmıştır. Bu karar, DP’nin laiklik ilkesine olan bağlılığı ve irtica faaliyetlerine karşı duruşunu ifade eden Adnan Menderes’in beyanatıyla desteklenmiştir (Eroğul, 1998:163). Aynı dönemde, 14 Temmuz 1950’de, CHP döneminde işlenen suçları affeden “*Genel Af Kanunu*” yürürlüğe girmiştir.

Ekonomik alanda DP, tarıma önemli yatırımlar yaparak traktör satışlarını artırmış ve toprak ekim alanlarını genişletmiştir. 1950’de, Kore Savaşı’nın etkisiyle hammadde ve tarım ürünleri fiyatlarında artış yaşanmıştır. 1948’den 1956’ya kadar, toprakların ekim alanı 9,5 milyon hektardan 14,6 milyon hektara yükselmiştir (Akşin, 2018). Bununla birlikte, 1952’de NATO’ya üyelik ve Marshall Planı kapsamında alınan dış yardımlar, ekonomik ve siyasi alanda DP’ye destek sağlamıştır.

Ayrıca Halkevleri ve Halkodalarının devletleştirilmesi, CHP’nin mal varlığının devlete devredilmesi gibi bazı kararlar, muhalefetin eleştirilerine neden olmuştur (Uyar, 2012:281). DP iktidarının dış politikadaki önemli adımlarından biri de Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953’te imzalanan “*Balkan Paketi*”dir. Bu antlaşma, bölgesel iş birliği ve dayanışmayı amaçlamıştır (Eroğul, 1998). 1954 seçimlerinde, DP’nin basın üzerindeki baskıları artmıştır. Seçimlerden %57 oy alarak zaferle çıkan DP, iktidarını güçlendirmiştir. Bu dönemde, Sümerbank’tan ayrılan Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ancak ekonomik zorluklar, dış borçlanmaya yol açmıştır (Uyar, 2012:328). Yabancı sermayeyi Türkiye’ye çekmek amacıyla, 18 Ocak 1954’te “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*” kabul edilmiştir. Fethi Çelikbaş, bu konuda geniş imkânların sağlandığını belirtmiştir (Özdemir, 2008:157).

Kıbrıs meselesi, dönemin en önemli konularından biri olmuş; 6-7 Eylül Olayları ve 1959'da imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile şekillenmiştir (Akşin, 2018). Bu dönemde Türk basını, Kıbrıs müzakereleri ve Yunanistan'ın tutumuna ilişkin haberlerle yoğun şekilde ilgilenmiştir (Eroğul, 1998:362). 1957 seçimlerinde, DP'nin oy oranı azalmış ve ekonomik kriz derinleşmiştir. Irak'taki askerî darbe ve iç siyasette artan baskılar, “*Vatan Cephesi*” adı altında bir birliğin oluşturulmasına neden olmuştur. İsmet İnönü'nün 1959'daki Ege gezisinde yaşanan protestolar, siyasi gerilimi artırmıştır (Uyar, 2012:287).

Bu dönemde kurulan ve geniş yetkilere sahip “*Tahkikat Komisyonu*”, DP'nin muhalefeti sindirme girişimlerinin bir parçası olarak görülmüş ve 1960'ta Meclis tarafından kabul edilmiştir. Bu komisyonun oluşturulması ve faaliyetleri, siyasi atmosferde büyük bir gerilime neden olmuştur (Akşin, 2018:342). Siyasi baskılar ve toplumsal hareketler, üniversitelerde de hissedilmeye başlanmıştır. 1960 başlarında, İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin düzenlediği eylemler, bir öğrencinin ölümüyle ve birçok kişinin yaralanmasıyla sonuçlanmıştır. Sıkıyönetim ilan edilmiş; Ankara Üniversitesi'nde de benzer eylemler yaşanmıştır. Ordu içinde de hareketlenmeler görülmüş; Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, iktidar değişikliği talebinde bulunmuş ve Harp Okulu öğrencilerinin eylemleriyle gerilim daha da artmıştır (Akşin, 2008:344).

Bu siyasi ve toplumsal gerginlik, 27 Mayıs 1960'ta 38 üyeli Millî Birlik Komitesi tarafından gerçekleştirilen askerî darbeye sonuçlanmıştır. Bu darbe, Türkiye'deki genç subaylar tarafından yürütülmüş ve önceki darbelerden farklı olarak genç subaylar ile generaller arasında bir ayırım yapılmasını gerektirmiştir. Darbenin ardından, 1961 Anayasası'nın oluşturulmasıyla aydın kesim, öğrenciler ve işçi sınıfının siyaset yapma imkânları genişlemiştir. Yassıada'da kurulan “*Yüksek Adalet Divanı*”nda yapılan yargılamalar sonucunda, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiştir. Celal Bayar'ın idam cezası ise yaş haddi nedeniyle hapis cezasına çevrilmiştir (Özdemir, 2008:297). Bu dönem ve sonrasında yaşanan olaylar, Türk siyasi hayatında önemli bir dönemeç oluşturmuş ve uzun süre kamuoyunda tartışmalara konu olmuştur.

4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950- 1960)

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te demokrasiye yönelik vurgusu, Türkiye'de siyasi beklentileri artırmış ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı muhalefetin güçlenmesine yol açmıştır (Doğaner, 2013:27). İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada, Türkiye'de demokratik bir yönetimin kurulmasının önündeki engelin; hükûmet partisine karşı çıkacak ve antidemokratik unsurların iyileştirilmesi için mücadele edecek bir muhalefet partisinin eksikliği olduğunu ifade etmiş; 1947 seçimlerinin tek dereceli olmasını umduğunu ve gelecek iktidarın vatandaşların oylarıyla belirleneceğini belirtmiştir. Bu açıklamalar, Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak algılanmıştır. Bu dönemin temsilcisi ise Demokrat Parti olmuştur (Eroğul, 1998:10). Dörtlülük Takrir'in hazırlanması ve Meclise sunulması, DP'nin kuruluş sürecinde önemli bir rol oynamıştır. CHP içindeki dört milletvekili, bu hareketle partideki yönetici kadroyu uyarmayı ve bir değişim oluşturmayı hedeflemişlerdir. Ancak Dörtlülük Takrir'in reddedilmesi, DP'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. 7 Ocak 1946'da DP resmî olarak kurulmuştur. Bu dört milletvekili, partinin kurucuları arasında yer almıştır (Kırkpınar, 2000:90).

DP'nin siyasi ve iktisadi liberalizm vurgusu, daha önceki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programlarıyla benzerlikler taşımaktadır. Mustafa Albayrak'a göre, Halk Partililer yeni kurulan DP'nin kendi kontrolleri altında olabileceğine inanmışlardır. Ancak DP, CHP'nin bu beklentisini karşılamamış ve kısa sürede iktidara yükselme potansiyelini göstermiştir. DP'nin üye yapısı; ticaretle uğraşanlar, büyük çiftlik sahipleri ve sanayiciler gibi gruplardan oluşmuştur. Bu durum, partinin daha az bürokratik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Eroğul, 1998:11). DP, merkezini Samsun'da kurmuş ve Şefik Avni Özudoğru'yu Samsun İl Başkanı olarak atamıştır. Partinin Genel İdare Kurulu, dört tüccar ve iki avukattan oluşmuştur. Bu atamalar, DP'nin bürokratik yöntemlerle özel teşebbüsü ve serbest ticareti teşvik etmeyi amaçladığını ve bu meslek gruplarını partiye çekmeyi başardığını göstermektedir (Albayrak, 2004:65). Samet Ağaoğlu, DP'nin bir cemiyet ve hayat görüşünün ürünü olduğunu belirtmiştir. DP'nin ilk parti programı; kuruluş amacını, demokrasiyi, ulusal iradeyi ve bürokrasi ile ilgili temel maddeleri kapsamıştır. Bu program, Türkiye'deki siyasi ve toplumsal yapıya yeni bir yön verme amacını taşımıştır.

4.1. Türkiye Genel Seçimleri (21 Temmuz 1946)

Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak kurulması, Türk siyasi sahnesinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. DP, başlangıçta “*aşırı solculuk*” ve “*bölücülük*” gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak Serbest Fırka'nın yaşadığı başarısızlığın aksine, DP daha dikkatli adımlar atarak halkın güvenini

kazanmayı hedeflemiştir. Halk arasında, çok partili sistemin yalnızca bir görüntüden ibaret kalacağı endişesi hâkimken, DP’nin gerçek bir muhalefet yaptığını göstermesi beklenmiştir.

Hem DP hem de CHP, halka muhalefetin gerçek olduğunu vurgulamak için çaba göstermiştir. DP’nin kuruluşunun ilk aylarında, CHP ile ilişkileri genellikle dostane bir seyir izlemiştir (Uyar, 2012:51). İsmet İnönü, DP’nin kurulmasına başlangıçta sessiz kalmıştır. Ancak daha sonra, belediye seçimlerinin tarihini öne çekerek muhalefetin örgütlenmesine fırsat tanımadan seçim yapılmasını sağlamıştır (Karpaz, 2008:240). DP, bu antidemokratik tutumu eleştirmiş ve belediye seçimlerine katılmama kararı almıştır. Celal Bayar, bu durumu hükûmetin DP üzerindeki yasa dışı baskılarına bağlamıştır (Eroğul, 1998:22).

DP’nin yükselişi, CHP içinde endişelere neden olmuştur. 1946 seçimleri, demokratik standartlardan uzak bir ortamda gerçekleşmiştir. Seçim sonuçları, halkın gerçek tercihlerini yansıtmamıştır. Bu seçimlerde hile iddiaları ve protesto mitingleri gündeme gelmiştir (Yalçın, 2012:251). İzmir ve Bursa’daki mitinglerde, CHP’li grupların DP’ye yönelik saldırıları siyasi gerilimi artırmıştır. DP, seçim kampanyasında tek parti dönemine ve CHP’nin baskıcı tutumuna eleştiriler yöneltmiştir. İnönü’nün demokrasi vurgusuna rağmen, bu eleştiriler halk nezdinde karşılık bulmuş ve tepkilere yol açmıştır (Yalçın, 2012:251).

1946 seçimleri, Türkiye’nin modern anlamda ilk demokratik seçimleri olarak kabul edilse de DP’nin muhalefet olarak konumunu güçlendirdiği bir süreç olmuştur. DP, muhalefette kalarak siyasi iktidarın halktan alınması ve vatandaş haklarının korunması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte önemli kongreler düzenleyerek gelecekteki politikalarını şekillendirmiş ve halk desteğini artırmayı başarmıştır.

4.2. Birinci Büyük Kongre (1947)

Demokrat Parti’nin ilk kurultayı, kış koşullarına rağmen 906 delegenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kurultayın temel amacı; partinin geçmişteki faaliyetlerini gözden geçirmek, gelecek planlarını belirlemek, parti programını incelemek ve parti organlarını oluşturacak üyeleri seçmek olarak belirlenmiştir (Aydemir, 1973:167).

Kurultayın açılış konuşmasını yapan Celal Bayar, demokrasinin sağlanması için üç anahtar unsurun önemini vurgulamıştır: antidemokratik uygulamaların sonlandırılması, seçim kanununun değiştirilerek oy güvenliğinin temin edilmesi ve cumhurbaşkanının parti başkanı olmaması (Aydemir, 1973:167).

Kurultay sırasında, CHP’ye yönelik eleştirilerin oldukça sert bir dille yapıldığı gözlemlenmiştir. Sadık Aldoğan’ın yaptığı konuşma sırasında CHP’ye yönelik eleştiriler, katılımcılar tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Kongrede, hükûmet politikaları sıkça eleştirilmiş; ancak parti programı detaylı bir incelemeye tabi tutulmadan kabul edilmiştir. Farklı görüşlerin dile getirilmesi engellenmiştir (Eroğul, 1998:34).

Kurultayda, “*Hürriyet Misakı*” adında bir bildiri oy birliğiyle kabul edilmiştir. Bu bildiri, Celal Bayar’ın açılış konuşmasında belirtilen üç ana şartı içermekte ve çok partili sisteme geçiş için alınması gereken önlemleri vurgulamaktadır. Ancak CHP ve bazı basın organları, Misak’ı antidemokratik bulduklarını iddia ederek eleştirmişlerdir (Yücel, 2001:61).

Kurultayda iktidara karşı farklı görüşler ortaya çıkmıştır: demokratik yöntemlerle mücadele edilmesi gerektiğini savunanlar, daha radikal adımlar atılmasını isteyenler ve Celal Bayar’ın dile getirdiği üç şartı içeren “*Hürriyet Misakı*”nı destekleyenler (Aydemir, 1973:170). DP’nin bu kurultayı, parti içi demokrasinin yetersiz olduğu ve çeşitli görüşlerin serbestçe ifade edilmediği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Yine de *Hürriyet Misakı*’nın kabulü ile parti, demokratik sürece önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu kurultay, DP’nin gelecekteki siyasi yol haritasını belirleyen ve partinin demokratikleşme sürecine yönelik tutumunu ortaya koyan bir dönemeç olmuştur.

4.3. İkinci Büyük Kongre Dönemi (20- 24 Haziran 1949)

Demokrat Parti’nin Ankara’da düzenlenen ikinci kongresi, 20–24 Haziran 1949 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu kongrede, ilk kongrede seçilen parti İdare Kurulu üyelerinin çoğunun görevden alınması ve *Hürriyet Misakı*’nın uygulanamaması, önemli gelişmeler arasında yer almıştır. Kongre, basında geniş yer bulmuş ve Türkiye’de demokrasinin sağlanması açısından kritik bir olay olarak değerlendirilmiştir (Karpaz, 2008:270). Muhip Dıranas’ın analizlerine göre, iktidardakilerin Türk olmalarına rağmen uzun süre iktidarda kalmaları, demokratik süreçlerden uzaklaşmalarına ve genç yeteneklerin etkisizleştirilmesine neden olmuştur (Dıranas, 1971:244). Kongrenin temel amacı, parti içindeki ayrılıkları gidermek ve Millet Partisi’nin etkisini

azaltmak olarak belirlenmiştir. Ancak parti içi muhalefetin tasfiye edilmesi, DP için önemli bir kayıp oluşturmuş ve seçimler öncesinde karmaşık bir duruma yol açmıştır (Albayrak, 2004:107).

Cihat Baban, kongreyi “*Tasfiye Kongresi*” olarak adlandırmayı önermiş ve DP’nin bu kongre sonrası iç problemlerini çözerek daha da güçleneceğini belirtmiştir (Karpaz, 2008:318). DP, seçimler öncesinde son bir istişari kongre düzenlemiş ve yeni seçim yasası konusunda baskı oluşturarak, 1950 seçimlerinde avantaj elde etmeyi hedeflemiştir. DP, CHP’ye yönelik toplumsal muhalefeti kendi lehine dönüştürerek destek kazanmış ve genelleyici kavramlar kullanarak halkın beklentilerini karşılamaya çalışmıştır (Albayrak, 2004:107; Yalçın, 2012:545). Bu stratejilerle DP, geniş kitlelerin desteğini kazanmayı başarmış ve seçimlerde etkileyici bir performans sergilemiştir. Bu süreç, DP’nin siyasi arenada nasıl bir rol oynadığını ve Türkiye’nin çok partili siyasi sisteminde nasıl bir konum kazandığını gösteren önemli bir örnektir.

4.4. 1950 Seçimleri: CHP'den DP'ye Geçiş ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci

1950 yılında, 14 Mayıs seçimlerine yaklaşırken, Türkiye’nin çoğunluğu Demokrat Parti’yi destekliyordu. Medya alanında, DP yanlısı yayınların yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi’ni destekleyen yayınlar da mevcuttu. DP’nin kampanyası, özgürlük ve demokrasi vurgularıyla doluydu (Yıldırımaz, 2008:175). Basın, DP’nin yanı sıra CHP’nin de seçmenleri memnun etmek amacıyla bazı değişiklikler yaptığını aktarmıştır. Ancak seçim sonuçları, DP’nin zaferi ve CHP’nin beklenen başarıya ulaşamaması şeklinde sonuçlanmıştır. Bu durum, CHP’nin fikirlerini değiştiremediğini göstermiş ve DP’nin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır (Uyar, 2012:23).

Seçimlerin ardından, DP’nin zaferi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş ve şefflik sistemi sona ermiştir. Gazeteci Nadir Nadi, DP’nin beklenmedik başarısını vurgulamıştır (Karpaz, 2008:478). 1950 seçimleri, “*ilk tek dereceli, genel ve gizli oy, açık tasnif, basit çoğunluk kuralları*” ile gerçekleştirilmiştir. DP’nin iktidara gelmesiyle, 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiştir. Bu seçimler, Türk siyasi tarihinde halklarıyla gerçekleşen ilk iktidar değişimi olarak anılmıştır. Nadir Nadi, DP’nin zaferini önemli bulmuş; ancak kampanya sürecinde partinin bu denli başarılı olacağını öngörmediğini, DP’nin 487 milletvekilinden 408’ini alacağını tahmin etmediğini ifade etmiştir (Akın, 2012:350).

Necmettin Sadak, “*Eski İşime Dönerken*” başlıklı yazısında, CHP’nin seçimleri kazanması durumunda şiddet ve karışıklıkların artacağını; ancak gerçekleşen zaferle sükûnetin sağlandığını ve ülkenin iyi günler beklediğini ifade etmiştir (Korkmaz, 2012:7). Hüseyin Cahit Yalçın ise “*Yeni Bir Devir Açılıyor*” başlıklı yazısında, seçimlerin Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcını işaret ettiğini vurgulamıştır (Akın, 2012:349).

İsmet İnönü, CHP Başkanı olarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinde liderlik sergilemiş ve parti içindeki radikal görüşleri kontrol altına alarak DP’nin iktidar mücadelesini meşrulaştırmıştır. Seçim sonucunda, CHP’nin kazanması hâlinde iktidarın devredilmemesi ve sonucun iptal edilmesi yönündeki önerileri reddetmiş ve yumuşak bir geçiş için Celal Bayar ile müzakereler gerçekleştirmiştir (Korkmaz, 2012:9).

A. Emin Yalman, İsmet İnönü’nün seçimlerdeki tavrını takdirle karşılamış ve onun Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılırken milletin nazarında yeni bir mertebeye yükseleceğini ifade etmiştir. İnönü, demokratikleşme çabalarını güçlendirerek, devleti Celal Bayar’a devretmiştir. Bayar, Cumhurbaşkanı olarak atanmış; Adnan Menderes ise Başbakanlığa getirilmiştir. İnönü, muhalefet lideri olarak görev yapmaya başlamıştır. DP Genel İdare Kurulu, seçimlerin ardından bir beyanname yayımlayarak bu demokratik geçişi resmileştirmiştir (Akın, 2012:350).

Bu seçimler, tek parti iktidarının sona erdiği ve halkın oylarıyla gerçekleşen demokratik bir iktidar değişiminin yaşandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Özellikle İsmet İnönü’nün muhalif partiye karşı sergilediği olgun tavrı ve aşırılıkları engelleme çabaları, bu dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleşmesinde kilit rol oynamıştır. Çok partili sisteme geçiş sürecinde her iki parti de sorumluluk üstlenmiş ve Türk siyasi tarihinde bir ilk olarak bu geçiş demokratik bir şekilde gerçekleşmiştir.

Bu önemli dönemde basında yer alan farklı görüşler ve yorumlar, seçimlerin ve sonrasındaki siyasi gelişmelerin önemini ve etkisini vurgulamıştır. Necmettin Sadak’ın ve Hüseyin Cahit Yalçın’ın yazıları, yeni dönemin Türkiye’nin siyasi tarihinde nasıl bir yer tuttuğunu ve toplumsal algıyı nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Nadir Nadi ve A. Emin Yalman gibi gazetecilerin analizleri ise dönemin siyasi liderlerinin tutumlarına ve Türkiye’nin demokratikleşme sürecine dair derinlemesine değerlendirmeler sunmuştur. Bu dönüşüm, Türkiye’nin siyasi tarihinde demokrasi anlayışının gelişimini ve çok partili sistemin işleyişini önemli ölçüde etkilemiştir.

4.5. Genel Seçimler (Mayıs 1954)

1954 genel seçimleri, Türkiye’de iktidarın gücünün net bir şekilde gözlemlendiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu seçimlerde katılım oranı %83,63 olmuştur. Demokrat Parti, halkın büyük çoğunluğunun oylarını alarak millî iradenin hâkimiyetini etkili bir şekilde sergilemiştir. Bu sonuçlar, DP’nin 1950 seçimlerine göre çok daha büyük bir çoğunlukla iktidara geldiğini ortaya koymuştur.

Seçimlerden sonra Başbakan Adnan Menderes, basın ve aydınların eleştirilerine kulak asmayacağını belirterek sert politikaların başlatılmasını öngörmüştür. Bu durum, Menderes’in bazı destekçilerini kaybetmesine yol açmıştır. R. S. Burçak gibi isimler, DP’nin bu dönemdeki tutumunu eleştirmiş ve parti yönetiminin özgün ideallerinden sapma ihtimaline dikkat çekmiştir (Korkmaz, 2012:9).

DP’nin aldığı sert tutum ve eleştirilere verdiği tepkiler, sadece muhalefetten değil; aynı zamanda basın mensuplarından da gelmiştir. Özellikle Asım Us, İsmet İnönü’nün Malatya’daki konuşması üzerinden DP yönetimini eleştirmiştir. Us, DP’nin 1950 seçimleri sırasında dile getirilen sorunların, iktidarın değişmesiyle birlikte sihirli bir şekilde çözülmediğine dikkat çekmiştir (Eroğul, 1998:113).

DP, İsmet İnönü karşısında kendini güvende hissetmemiş ve onu zayıflatmak amacıyla çeşitli stratejiler uygulamıştır. 1954 seçimlerinden sonra artan sert politikalar ve baskı uygulamaları sonucunda birçok gazeteci cezaevine konulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, DP iktidarını halkın sorunlarını anlamamakla ve göz ardı etmekle suçlamıştır (Korkmaz, 2012:10).

DP’nin sert yönetim anlayışı, seçim kanunundaki değişikliklerle de kendini göstermiştir. Muhalefet partilerinin seçim iş birliğine gitmesinin önüne engeller konulmuş; seçim bölgelerinde değişiklikler yapılmıştır. Başbakan Menderes’in CHP’ye yönelik sert tehditleri ve polemikleri, DP içindeki muhalif üyeleri de rahatsız etmiştir. Bazı üyeler, DP’nin verdiği sözlerden dönerek mevcut kurumlarla çalışmayı tercih ettiğini düşünmüştür (Eroğul, 1998:113).

DP içindeki muhalif sesler, parti yönetimi tarafından susturulmaya çalışılmıştır. Ancak bu sesler, Hürriyet Partisi adı altında siyasi alanda varlık göstermeye başlamıştır. Bu dönem, DP’nin iktidarının ve siyasi yaklaşımlarının hem içeride hem de dışarıda eleştiri ve tartışmaları beraberinde getirdiği, Türk siyasi tarihinin önemli bir evresi olarak kaydedilmiştir.

5. DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETİNİN ELEŞTİRİ TOPLAYAN POLİTİKALARI

Menderes Hükûmeti’nin gündeme getirdiği politikalar, çalışanlar için umut verici bir perspektif sunuyordu. Hükûmetin programı; masrafları azaltarak enflasyonla mücadele etmeyi, özel sektöre destek olmayı, grev hakkını belirli sınırlar dâhilinde kabul etmeyi, basın özgürlüğünü güvence altına almayı ve bir af kanunu çıkarmayı hedefliyordu. Ancak hükûmetin sosyal politikalara yönelik ilk adımı olan Af Kanunu, yeterli hazırlık yapılmadığı için beklenen sonuçları getirememiştir (Yalçın, 2012:562).

Falih Rıfki Atay, DP iktidarının icraatlarına ilişkin değerlendirmesinde, yeni iktidarın eski ve yeni düzen arasında bir mücadele başlattığını; ülkeyi tehlikeli kararlarla karşı karşıya bıraktığını ve vatandaşların çıkarlarına aykırı iç sosyal ve ekonomik kararlar aldığını belirtmiştir. Bu adımların, başarı getirmekten ziyade zamanı tartışmalarla harcadığını ifade etmiştir (Korkmaz, 2012:40).

DP iktidarının, özellikle 1954 seçimlerinin ardından eleştirilen ve günümüzde de tartışılan bazı uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar, hem dönemin toplumsal ve siyasi yapısını hem de DP’nin yönetim anlayışını etkileyen önemli faktörler olarak görülmüştür. Hükûmetin politikalarının ve uygulamalarının hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele alınması, Türkiye’nin siyasi ve sosyal tarihindeki değişim ve gelişim süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Falih Rıfki Atay gibi dönemin tanınmış gazetecilerinin ve yazarlarının eleştirileri, bu dönemin değerlendirilmesinde önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu eleştiriler, dönemin siyasi atmosferini ve hükûmet politikalarının toplum üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır.

5.1. Ezanın Arapça Okunması

Demokrat Parti Hükûmeti’nin göreve gelmesinin ardından aldığı kararlar, Türkiye’de din ve laiklik konularını ön plana çıkarmıştır. Hükûmet, Arapça ezan yasağını ve radyoda dinî programların yayın yasağını kaldırmıştır. Bu adımlar, bazı aydınlar arasında laiklik ilkesine yönelik endişelere yol açarken; Maraş Milletvekili Tevfik

İleri gibi siyasetçiler, Türk milletinin din hürriyetini yeniden kazanma hakkını vurgulamışlardır (Anadol, 2004:63).

Başbakan Adnan Menderes, bu değişikliklerin gerekçesi olarak Atatürk dönemindeki irtica tehlikesinin artık geçerli olmadığını ve taassubun yıkılmasının gerekliliğini savunmuştur. Menderes, ezanın Türkçe okunmasının gereksiz olduğunu ve irtica tehlikesinin ortadan kalktığını iddia etmiştir (Korkmaz, 2012:158).

Bu kararlar ve gerekçeleri, medyada geniş yer bulmuştur. Ahmet Emin Yalman gibi gazeteciler, Arapça ezan yasağının kalkmasının Türk insanının vicdan hürriyetini artıracak ve dinî özgürlüğün gelişmesine katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir (Albayrak, 2004:136). 16 Haziran 1950’de TBMM’ye sunulan ve hem CHP hem de DP milletvekillerinin desteklediği yasa önerisiyle, Arapça ezan ve kamet okuma yasağı sona erdirilmiştir. Bu değişiklik, Zafer gazetesinde “*Ezana Ait Tasarı Dün Kanunlaştı*” başlığıyla haber yapılmış ve kamuoyuna duyurulmuştur. Türk Ceza Kanunu’nun ilgili maddesinde yapılan bu değişiklikle, Arapça ezan ve kamet okuma yasağı kaldırılmıştır (Albayrak, 2004).

Bu süreçte, CHP’nin din derslerini okullara sokması ve türbeleri açması gibi önceki dönem uygulamaları göz önünde bulundurularak, partinin Arapça ezan yasağının kaldırılmasına karşı çıkmaması eleştirilmiştir (Yücel, 2001:149). Menderes, laiklik ilkesinin korunacağını ve din özgürlüğünün sağlanacağını vurgularken; bu değişiklikler, bazı gerici çevrelerde hareketlenmeye ve Atatürk heykel ve büstlerine yönelik saldırılara yol açmıştır (Yücel, 2001:149). Bu dönem, Türkiye’nin siyasi tarihinde din ve laiklik konularının nasıl ele alındığını ve toplumun bu konudaki çeşitli tepkilerini gösteren önemli bir dönemeç olarak kabul edilmektedir.

5.2. Ordu İçindeki Reform Süreci ve Değişiklikler

Demokrat Parti’nin iktidarında ve sonrasında en fazla eleştirilen meselelerden biri, askerî ve idarî kadrolarda yaptığı değişiklikler olmuştur. CHP’nin iktidarda olduğu yıllarda bürokrasinin çoğunluğunu asker kökenli yetkililer oluşturuyordu. Bu durum, cumhuriyetin asker kökenli kurucularına dayanıyor olsa da askerî elitin siyasetteki devam eden rolü eleştirilere neden olmuştur (Yalçın, 2012:551).

DP, Genelkurmay Başkanı ve üst düzey subayları emekliye ayırarak askerî kadrolarda önemli değişiklikler yapmıştır. 6 Haziran 1950’deki bu değişiklikler, CHP tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Medyada bu değişikliklerle ilgili farklı yorumlar yer almıştır. *Hürriyet* gazetesi, değişiklikleri eleştirenlerin amaçlarını sorgularken; *Ulus* gazetesi, bu eleştirileri “*Komutanlarımıza İftira Etmeyelim*” başlığı altında değerlendirmiştir. *Milliyet* gazetesi ise, CHP dönemindeki ordu mensuplarının siyasî etkinliğine dikkat çekmiştir (Dıranas, 1971:274).

Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesindeki “*Kadro*” başlıklı yazısında, bu değişikliklerin yeni bir hükûmetin doğal bir sonucu olduğunu savunmuştur. Nadi, kritik pozisyonlara yetenekli kişilerin atanmasının bir hükûmetin sorumluluğu olduğunu belirtmiştir (Eroğul, 1998:88). Yine de yapılan bu değişiklikler sonrasında orduda huzursuzluk devam etmiştir. DP’nin orduya yönelik tutumu, subaylar arasında öfkeye neden olmuştur. DP’nin orduya karşı küçümseyici ifadeleri ve sivil otoriteye olan yaklaşımı, askerî çevrelerde rahatsızlık oluşturmuştur (Özdağ, 1997:152).

Bu durum, Türkiye’nin siyasi tarihinde ordu ile sivil yönetim arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve hassasiyetini gözler önüne sermiştir. DP’nin askerî ve idarî kadrolarda yaptığı değişiklikler hem dönemin siyasi atmosferini hem de daha sonraki dönemlerdeki siyasi dinamikleri etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bu süreç, askerî ve sivil otoriteler arasındaki dengeyi sağlama konusunda yaşanan zorlukları ve bu zorlukların siyasi sonuçlarını açıkça ortaya koymuştur.

5.3. Atatürk’ü Koruma Kanunu

Din hürriyeti tartışmaları, başlangıçta İslamiyet adına bir kitle tepkisi veya örgütlü siyasi bir hareket olarak ortaya çıkmamıştır. Ancak din özgürlüğünün genişlemesiyle birlikte çeşitli sorunlar meydana gelmiştir. Özellikle Tıcani Tarikatı’nın faaliyetleri ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın cenaze töreni, dikkat çekici olaylar arasında yer almıştır. Çakmak’ın cenaze töreninde bazı muhafazakâr kesimlerin olayı kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanmaları, dinin siyasete alet edildiği şeklinde yorumlanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976:64).

Adnan Menderes, 1953 yılındaki bir basın toplantısında, iktidara geldiklerinde komünizm ve Tıcani hareketi gibi özgürlükleri tehdit eden unsurlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir (Karpaz, 2008:497). *Pazar Postası*, irtica konusuyla ilgili olarak önlemlerin alınmasını talep etmiş; DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte Atatürk ve

inkılaplarına yönelik saldırıların arttığını ve laik Cumhuriyet’in korunması gerektiğini vurgulamıştır (Korkmaz, 2012:39).

1951 yılında Kırşehir’de Atatürk büstüne yapılan saldırılar, ülke genelinde protestolara neden olmuştur. Hükümet, Atatürk’ün manevi değerlerine yönelik suçlarda artış olduğunu gözlemleyerek, “*Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*” tasarısını hazırlamıştır (Yücel, 2001:90). 1950 yılına kadar Atatürk büstlerine yönelik 67 saldırı gerçekleşmişken, 1951 yılının ilk yarısında bu sayının 15’e yükseldiği belirlenmiştir (Yalçın, 2012:551).

Atatürk’ü Koruma Kanunu’nun çıkarılmasına rağmen, iktidarın devrimlere yeterince sahip çıkmadığı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında, kanunun geç de olsa olumlu bir adım olduğunu vurgulamıştır. Bu kanun, Atatürk’e yönelik saldırıları önlemeyi ve onun manevi değerini korumayı amaçlamıştır (Akın, 2012:354).

DP’nin bu kanunla Atatürk’e olan saygısını ve Türk halkının manevi değerlerine duyduğu özeni göstermeye çalıştığı söylenebilir. Bu süreç, Türkiye’nin siyasi tarihinde dinî özgürlükler, laiklik ve Atatürk’ün mirasının korunması konularındaki çeşitli görüş ve tartışmaları içermekte olup, dönemin siyasi ve toplumsal yapısını anlamada önemli bir yer tutmaktadır.

5.4. CHP'nin Mal Varlığının Hazineye Devredilmesi ve Halk Evlerinin Kapatılması

Demokrat Parti, muhalefetin etkinliğini azaltma çabaları kapsamında, Cumhuriyet Halk Partisi’nin mal varlıklarına el koyma girişimlerine başlamıştır. İktidara geldikten kısa bir süre sonra, üniversite çevrelerinde yaygın olan ve çoğunlukla CHP ile ilişkili olan akademisyenlerin politik faaliyetlerine kısıtlamalar getirilmesi, bu sürecin bir parçası olmuştur. DP, üniversite profesörlerinin siyaset yapmalarını yasaklayan bir kanun tasarısını Meclis’e sunarak, 21 Temmuz 1953’te yasalaştırmıştır (Yalçın, 2012:553). Bu adım, DP’nin akademik camianın desteğini kaybetmesine yol açmıştır. DP’nin, muhalefette olduğu dönemde 1946 Üniversiteler Yasası’nı eleştirmesi ve akademik camianın bu görüşleri desteklemesi, iktidara geldikten sonra üniversitelerin muhalefet seslerine dönüşmesine katkıda bulunmuştur (Albayrak, 2004:249). “*Millî Selâmet Kanunları*” adı altında çıkarılan bu yasalarla, profesörlerin siyasetten uzak durmaları sağlanmıştır. Ancak DP’nin bu hamleleri basın tarafından eleştirilmiştir. DP’nin, muhalefetteyken sunduğu “*Millî Husumet Andı*” ile iktidardayken çıkardığı “*Millî Selâmet Andı*” arasındaki çelişki, eleştirilerin odak noktası olmuştur (Bulut, 2009:126).

Profesörlerin siyasetten uzak tutulması meselesinin çözülmesinin ardından, DP Hükümeti, CHP’nin mal varlıklarına el koyma girişiminde bulunmuştur. “*CHP’nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun*” teklifi, 9 Aralık 1953’te Meclis’e sunulmuş ve CHP merkez binasına el konulmasıyla süreç resmî olarak başlamıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976:77). Tek parti döneminde Halkevleri aracılığıyla hizmet veren CHP, çok partili dönemde bu kurumların devletleştirilmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Cumhuriyet dönemi aydınlanma çalışmalarına siyasî çıkarlar gözetilerek son verilmesi şeklinde yorumlanmıştır (Ağaoğlu, 2016:116). Hükümetin, CHP’nin mallarını haksız kazanç olarak göstermesi, iki parti arasındaki gerilimi artırmıştır. Bazı CHP’li isimler, bu kanunu “*kanun kaçınılmaz değil, ihtilalcî*” olarak nitelendirirken, *Hürriyet* gazetesi bu adımı “*müsadere*” olarak değerlendirmiştir (Şur, 2015:152).

Bu gelişmeler, dönemin basınında geniş yer bulmuştur. Başbakan Adnan Menderes’in, CHP’nin elindeki gücü kötüye kullandığına dair sözleri, bu sürecin siyasî tartışmalarını daha da kızıştırmıştır (Ağaoğlu, 2016:117). DP’nin eleştirilere karşı sert tutumu da dikkat çekmiştir. Mümtaz Faik Fenik, DP’yi savunarak, millî iradeyi temsil ettiğini iddia ettiği DP’nin eleştirilmesini “*hainlik*” olarak değerlendirmiştir. Falih Rıfkı Atay ise bu politikaların ülkenin imajını olumsuz etkileyeceğini savunmuştur (Akşin, 2008:232).

5.5. Millet Partisi'nin Faaliyetleri ve Mal Varlığının Devri Süreci

1947 yılı, Demokrat Parti içerisindeki fikir ayrılıklarının belirginleştiği bir dönem olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde, DP grup toplantılarını protesto eden on milletvekilinin “*Müstakil Demokratlar Grubu*” adı altında hareket etmeye başlamaları, parti içi çatlıkların bir göstergesi olmuştur (Balci, 2015:398).

Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazılarında bu ayrılığı tehlikeli bir işaret olarak görmüş ve yeni grubun tek parti döneminin etkilerinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Nadi, halkın bu gruba gösterdiği ilgiyi, özgürlük atmosferine duyulan arzuya bağlamıştır (Yücel, 2001:228). 20 Temmuz 1948’de Türkiye’nin üçüncü

büyük partisi olarak Millet Partisi kurulmuş, partinin liderleri arasında Fevzi Çakmak, Sadık Aldoğan ve Osman Nuri Köni gibi isimler yer almıştır (Karpas, 2008:357).

Partinin kurucuları arasında, İsmet İnönü'ye muhalefet eden kişilerin bulunması, partinin kamuoyundaki imajını etkilemiştir. Abidin Daver, DP içindeki ayrılığın, partinin kuruluşundan beri mevcut olan bir sorunun sonucu olduğunu vurgulamış ve DP'den ayrılanların yeni bir parti kurduğunu belirtmiştir (Karpas, 2008). MP, liberalizmi benimseyerek ifade özgürlüğünü savunmuştur. Ancak şahsi saldırılara ağırlık vermesi nedeniyle halktan yeterli desteği alamamıştır (Karpas, 2008).

DP ve CHP'ye şiddetli muhalefet etmesine rağmen, MP'nin sürekli olarak DP'yi hedef almasına Celal Bayar ve Tanrıöver gibi siyasi figürler eleştirel yaklaşmışlardır. Adnan Menderes de Osman Bölükbaşı hakkında sert eleştirilerde bulunmuştur. 1951'de düzenlenen İstanbul İl Kongresi'nde laiklik konusu tartışılmış; Hikmet Haznedar gibi konuşmacılar, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır (Ahmad ve Ahmad, 1976:341).

MP içindeki çatışmalar, Atatürk reformlarına karşı olan tutucular ile bu reformlara saygı gösterilmesini isteyen ılımlılar arasında gerçekleşmiştir. Bayur ve Kentli liderliğindeki gruplar arasındaki gerginlikler, parti içinde derin bölünmelere yol açmıştır (Albayrak, 2004:187). 1953'te gerçekleşen parti kongresinde, MP'nin politik tutumu daha fazla tartışma konusu olmuş ve partinin gerici olduğu yönündeki iddialar gündeme gelmiştir (Tökin, 1965). Adnan Menderes, TBMM'de yaptığı bir konuşmada, MP'nin ülkedeki huzur ortamını bozduğunu ifade etmiştir (Tunaya, 1952). 1953'te geçici olarak kapatılan MP, yedi ay süren yargı sürecinin ardından kapatılma kararı almıştır. Bu süreç, basında geniş yankı uyandırmıştır. MP'nin "*Adi Bir İsyen Çetesi*" olarak nitelendirilmesi gibi sert eleştirilerle karşılaştığı görülmüştür (Bulut, 2009:238).

MP'nin kapatılmasının ardından Osman Bölükbaşı ve arkadaşları, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuş; daha sonra Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almışlardır (Başgil, 1966). DP'nin din ile ilgili politikaları, özellikle dindar kesimin oylarını kazanmayı hedeflemiştir. Millet Partisi, dinî konularda özgün politikalar önerse de din temelli bir devlet yapısı kurmayı amaçlamamıştır. Ancak DP'den uzaklaşan seçmenlerin MP'yi alternatif olarak görmekte tereddüt etmeleri, partinin başarısızlığının önemli nedenlerinden biri olmuştur (Sitebölükbaşı, 1995:317).

Millet Partisi'nin 1951 yılında düzenlediği İstanbul İl Kongresi'nde laiklik konusu önemli bir tartışma konusu olmuştur. Hikmet Haznedar gibi konuşmacılar, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini bir kez daha vurgulamışlardır. Parti içindeki ayrışmalar, Atatürk reformlarına karşı olan tutucu grup ile bu reformlara saygı gösteren ılımlılar arasında yaşanmıştır. Hikmet Bayur ve Mustafa Kentli liderliğindeki bu iki grup arasındaki çatışmalar, parti içindeki gerilimi artırmıştır (Albayrak, 2004:305).

1953'te gerçekleşen parti kongresinde, MP'nin iç politikadaki tutumu daha da tartışılmalı hâle gelmiştir. Parti, gerici olmakla ve dinî politikaya alet etmekle suçlanmıştır (Tökin, 1965:263). Adnan Menderes, TBMM'de yaptığı bir konuşmada, MP'nin kendi ilkelerine aykırı hareket ettiğini ve toplumda kin ile nefret yaymaya çalıştığını belirtmiştir (Tunaya, 1952:347). 1953'te geçici olarak kapatılan Millet Partisi, yedi ay süren yargı sürecinin ardından 1954'te Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Basında, MP'nin kapatılması ve yargılanması geniş yankı bulmuştur. *Akşam* ve *Zafer* gazetelerinde bu konuyla ilgili haberler ve yorumlar yer almıştır. *Zafer* gazetesinden Mümtaz Faik Fenik, MP'yi "*Adi Bir İsyen Çetesi*" olarak nitelendirmiş ve partinin faşist yöntemlerle hareket ettiğini, Türk milletinin varlığına kastettiğini iddia etmiştir (Bulut, 2009:284).

MP'nin kapatılmasının ardından Osman Bölükbaşı ve arkadaşları, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuş; daha sonra Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almışlardır. Bu süreç, DP'nin siyasî rakipleriyle olan ilişkilerini ve dönemin politik atmosferini şekillendiren önemli bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir. Millet Partisi'nin yürüttüğü siyaset ve sonrasındaki kapatılma süreci, Türkiye'nin çok partili siyasî tarihinde önemli bir dönemeç olmuştur.

5.6. Dönemin Dış Politikasındaki Tartışma Konuları

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye, Avrupa'daki değişiklikleri dikkate alarak Sovyet tehdidine karşı kendi güvenliğini sağlamaya odaklanmıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılması, bu güvenlik arayışının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Ancak uluslararası siyasi sahnede yaşanan değişimler, Türkiye'nin yeni güvenlik stratejileri geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Balkan ve Bağdat Paktları'nın oluşturulmasında Türkiye'nin aktif bir rol alması, bu dönemin dış politika çabalarının önemli bir yönünü oluşturmuştur. Bu süreç, 1945-1955 yılları

arasında Türk dış politikasını belirgin şekilde şekillendirmiştir. Öte yandan, 1955-1960 yılları arasında Kıbrıs meselesi, Türk dış politikasının öncelikli konularından biri haline gelmiştir (Uçarol, 2015:1025).

Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrasında izlediği dış politika, Sovyetler Birliği’nin artan etkisine karşı bir önlem olarak şekillenmiştir. NATO’ya katılım, bu politikanın temel unsurlarından biri olmuştur. Ancak zamanla bu adımın tek başına yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Uluslararası siyasi değişimlere yanıt olarak Türkiye, Balkan ve Bağdat Paktı gibi bölgesel güvenlik anlaşmalarına yönelmiştir. Bu hamleler, 1945-1955 yılları arasında Türkiye’nin dış politika stratejisinin temelini oluşturmuş ve dış politika gündemini doğrudan etkilemiştir. 1955 yılından itibaren ise Kıbrıs meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte Türk dış politikasında yeni bir öncelik ortaya çıkmıştır (Uçarol, 2015:1025).

Sovyet tehdidi karşısında Türkiye’nin dış politika yaklaşımı, NATO’ya katılım ile somut bir hâl almıştır. Ancak bu adımın tek başına yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Türkiye, güvenliğini daha da pekiştirmek amacıyla Balkan ve Bağdat Paktı gibi bölgesel güvenlik yapılanmalarına katılmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin dış politika gündemi, özellikle 1945-1955 yılları arasında bu ittifakların kurulması ve işleyişine odaklanmıştır. Kıbrıs meselesinin ortaya çıkışı ise 1955’ten itibaren Türk dış politikasının önemli bir parçası hâline gelmiş ve 1960 yılına kadar bu konu ön planda tutulmuştur (Uçarol, 2015:1025).

5.7. Kore Savaşı'nın Türkiye'nin NATO'ya Katılımı Üzerindeki Rolü

1945 ve 1946 yıllarında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye yönelik doğu toprakları ve Boğazlar üzerinde hak iddiaları, Türkiye’nin güvenlik politikalarını şekillendirmiş ve ittifak arayışlarını tetiklemiştir. Bu dönemde Sovyet yayılmacılığı bir tehdit olarak algılanmış, Batı Avrupa’nın dengesiz yapısı ise NATO’nun 4 Nisan 1949’da kurulmasına zemin hazırlamıştır. NATO; Sovyet tehdidine karşı İzlanda, Norveç, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Fransa, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Portekiz, ABD ve Kanada’nın katılımıyla Washington’da oluşturulmuştur. Türkiye’nin NATO’ya katılım çabaları, özellikle ABD’nin desteğiyle gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’nin NATO üyeliğine başlangıçta İngiltere ve bazı diğer üye ülkeler, Sovyetler’in olası tepkisinden çekindikleri için karşı çıkmışlardır. Kore Savaşı’nın başlaması, bu ülkelerin tutumlarının değişmesine ve Türkiye’nin NATO’ya katılımının kolaylaşmasına neden olmuştur (Armaoğlu, 2007).

24 Haziran 1950’de başlayan Kore Savaşı, Türkiye’nin Batı’ya olan bağlılığını kanıtlamak ve NATO’ya katılımını desteklemek amacıyla yer aldığı bir savaş olmuştur. Yaklaşık iki yıl süren bu savaşta Türkiye, kaybedilen hayatlar pahasına NATO’ya katılım yolunu açmıştır (Eroğul, 1998:387). Birleşmiş Milletler’in çağrısı üzerine, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü Türkiye’nin taahhütlerini yerine getireceğini bildirmiştir. Türkiye, Kore Savaşı’na katılma kararıyla Güney Kore’ye yardım edeceğini açıklayan ikinci ülke olmuştur. Bu karar, Demokrat Parti hükümetinin Batı ile olan bağlılığını ve NATO üyeliği için ABD’yi etkileme çabasını açıkça göstermektedir. Öte yandan, CHP’nin bu karara muhalefeti, kararın TBMM’ye sunulmamasının Anayasa’ya aykırı bulunmasından kaynaklanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976).

CHP Milletvekili Kasım Gülek, Kore’ye asker gönderme kararını eleştirerek hükümetin dış politikada muhalefetle istişare etmesinin önemine vurgu yapmıştır. DP yanlısı basın, Türkiye’nin NATO’ya katılımını olumlu bir gelişme olarak değerlendiren; muhalefet ve bazı basın organları, kararın Meclis tarafından alınması gerektiğini savunmuştur. Özellikle *Vakit* gazetesi, Kore’ye asker göndermenin savaş ilanı niteliğinde olduğunu ve Türkiye’nin ekonomik ve sosyal koşulları göz önüne alındığında, maddi yardım yapabilecek durumda olmadığını ifade etmiştir (Balcı, 2015:367). Bu dönemin olayları, Türkiye’nin Sovyet tehdidi karşısındaki güvenlik politikalarının dönüşümünü ve NATO’ya katılım sürecini, Kore Savaşı’na aktif katılım ile birlikte ele almıştır. Bu gelişmeler, Türkiye’nin güvenlik endişelerine yanıt olarak geliştirdiği stratejilerin bir parçası olarak tarihe geçmiştir.

5.8. Kıbrıs Anlaşmazlığı

1945 ve 1946 yıllarında Türkiye, Sovyetler Birliği’nin bölgesel talepleri ve Boğazlar üzerindeki hak iddiaları karşısında güvenlik politikalarını gözden geçirmiş ve çeşitli uluslararası ittifaklara katılmıştır. Bu dönemde Balkan İttifakı ve Bağdat Paktı gibi ittifaklar, Türkiye’nin güvenliğini sağlamak amacıyla tercih edilmiştir. Türkiye güvenlik politikalarını yürütürken Kıbrıs Meselesi öne çıkmış, DP-CHP arasındaki gerginliğin arttığı bir dönemde dikkatleri üzerine çekmiştir. Özellikle 6-7 Eylül Olayları’ndan sonra Kıbrıs Meselesi, Türkiye’nin gündeminde önemli bir yer tutmuştur (Karpaz, 2008).

Yunanistan, II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ta Enosis planlarını uygulamak için harekete geçmiş ve bu süreçte Kıbrıs'taki komünistler, adanın Yunanistan'a bağlanması için çaba sarf etmişlerdir. İtalya'nın Osmanlı Devleti'nden işgal ettiği On İki Ada'yı Yunanistan'a devretmesi, Yunanların cesaretini artırmıştır (Armaoğlu, 2007). Kıbrıs'ta yaşayan Türk nüfus, Yunanların Enosis hareketlerine maruz kalmıştır. Bu sebeple Türk basını, konuyu yakından takip etmiş ve sıkça yazılar yayınlamıştır. 16 Ağustos 1954'te Yunanistan'ın Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunu ilk kez BM'ye götürmesi, meseleyi uluslararası bir sorun hâline getirmiştir. Yunanistan, Kıbrıs halkının kendi geleceğini belirleme ilkesinin uygulanmasını istemiş; ancak asıl amacının adayı Yunanistan'a bağlamak olduğu düşünülmüştür (Uçarol, 2015:251).

1955 yılında Yunan Albayı Grivas'ın EOKA terör örgütünün başına geçmesiyle adada gerilim artmış, EOKA militanları İngiliz polis ve askerlerine saldırmış ve üç Kıbrıslı Türk polis memurunu öldürmüştür (Demirer, 1995). Türkiye, 1955 yılına kadar Kıbrıs konusunda aktif bir politika izlememiştir. Ancak Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün ifadeleriyle, Yunanistan'la savaş ihtimali reddedilmiştir (Uçarol, 2015:351). İngiltere, 1955'te düzenlediği Londra Konferansı'na Türkiye ve Yunanistan'ı davet etmiş; ancak anlaşmazlık sürmüştür. Türkiye, adanın taksim edilmesini savunmuş ve bu görüşünü İngiltere'ye iletmeyi başarmıştır (Armaoğlu, 2007:243).

1956 başlarında Kıbrıs'ta Rum eylemleri artarken Türkiye, adanın taksim edilmesini önermiştir. Türk kamuoyu ise adanın, İngiltere'nin çekilmesi durumunda Türkiye'ye iade edilmesi talebinde bulunmuştur. Türk Hükûmeti, adanın taksim edilmesi tezini kabul etmiş ve bu görüşü halka benimsetmiştir. Bu durum, Türkiye'nin güvenlik politikalarında ve dış ilişkilerinde önemli bir dönemeç olmuştur. Kıbrıs Meselesi, Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu şekillendiren önemli bir faktör hâline gelmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda aldığı bu tutum, uluslararası alanda bazı tepkilere neden olmuştur. İngiltere'nin Kıbrıs'a muhtariyet planı, Yunanistan'ın taleplerine bir ölçüde taviz vermesine rağmen, Türkiye'nin taksim talebi karşısında direnç göstermiştir. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin özgürlük ve yaşama haklarını garanti altına alacak bir çözüm önererek, adanın statüsünün korunmasını savunmuştur. Bu süreç, Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma ve adanın geleceği konusundaki Türkiye'nin pozisyonunu netleştirmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Enosis hareketleri ve bu hareketlere karşı Türkiye'nin tepkisi, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerilimi artırmıştır.

Kıbrıs konusu, Türkiye'nin güvenlik ve dış politikasında önemli bir yere sahip olmuş ve uluslararası arenada Türkiye'nin hareket alanını belirleyen faktörlerden biri hâline gelmiştir. Türk Hükûmeti'nin adanın taksim edilmesi yönündeki tezini benimsemesi, Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma ve adanın geleceğini şekillendirmede önemli bir strateji olmuştur. Türk kamuoyu ve hükûmetinin Kıbrıs konusunda sergilediği tutum, Türkiye'nin uluslararası politikalarında etkili bir rol oynamış ve adanın geleceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Genel olarak bakıldığında, 1945-1946 yıllarında Sovyetler Birliği'nin talepleri ve Kıbrıs Meselesi; Türkiye'nin güvenlik ve dış politikalarını şekillendiren, uluslararası ittifaklara katılımını motive eden ve Türkiye'nin uluslararası konumunu belirleyen önemli faktörler olmuştur. Bu dönem, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik stratejilerinin oluşturulmasında ve uluslararası ilişkilerdeki rolünün şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir.

5.9. 6-7 Eylül Olayları

Atatürk'ün doğduğu evin saldırıya uğramasıyla ilgili haberlerin İstanbul'a ulaşmasının ardından, 6-7 Eylül Olayları patlak vermiştir. Bu olaylar, kışkırtma yoluyla büyütülerek devletin başına büyük sıkıntılar açmıştır. Olaylar kontrol altına alınamayınca askerler müdahale etmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Başbakan, olayların suçlusu olarak basını görmüştür. *Akşam* gazetesi, olayları ele alarak İstiklal Meydanı'nda yanan bir otomobilin resmini paylaşmıştır. Bu dönemde birçok gazete, olaylar hakkında çeşitli yazılar yayımlamıştır (Karpas, 2008:515).

Zafer gazetesi, 6-7 Eylül Olayları'nı Kıbrıs meselesinden ayrı tutarak, olayların amacının Türkleri Rumlarla, fakiri zenginle ve Türkiye'yi Yunanistan'la düşman etmek olduğunu belirtmiştir. *Zafer* gazetesi, olayları isteyenlerin amacına ulaştığını ifade etmiştir. Daha sonra yayımlanan yazısında ise olayların başlangıçta Türk geleneklerine uygun bir şekilde başladığını; ancak tahrik edici güçlerin olayları körüklediğini ve kontrolsüz hâle getirdiğini yazmıştır (Akşin, 2008:235).

Olayların sorumlusu olarak hükûmeti gören muhalefet partileri ve birçok kişi, 6-7 Eylül Olayları'nı tam bir kaos ortamına dönüştüren iktidarı suçlamıştır. DP'li İstanbul Milletvekili Aleksandros Haçopolas, olaylarda suçlu olan herkesi tahrik etmekle suçlamış ve emniyet teşkilatının olaylara müdahale etmediğini, hatta bazı

durumlarda göz yumduğunu ifade etmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2005:87). 6-7 Eylül’de İstanbul’da yaşanan olaylar; İstanbul, İzmir ve Ankara’da sıkıyönetim ilan edilmesine neden olmuştur. Ancak sıkıyönetim kararının anayasal koşullara uygun olmadığına dair iddialar bulunmaktadır. Olayların ardından sıkıyönetim ilan edilmesi, muhalefetin susturulması için bir araç olarak görülmüştür. Muhalefetin sıkıyönetimin kaldırılması talebine rağmen, DP Meclis Grubu sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması kararını almıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976:141).

Sıkıyönetim kararı, Menderes’in komünistleri olayların suçlusu olarak görmesiyle ve güvenlik güçlerinin müdahale etmemesiyle ilgili eleştirilerle birlikte, iktidarın zayıflığını göstermiştir. Bu durum, hükûmetin olayları kontrol altına alamadığını açıkça ortaya koymuştur. Sıkıyönetim ilan edilmesiyle birlikte çeşitli özgürlükler kısıtlanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976:113).

Akşam gazetesi, zarar görenlerin taleplerini ele alan bir yazıda, 6-7 Eylül Olayları’nda zarar görenlerin zararlarının tazmin edilmesi için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler arasında, gelir vergisinin ikinci taksitinin alınmaması, kredi yardımı yapılması ve inşaat malzemelerinin uygun fiyatlarda tutulması gibi maddeler yer almaktadır. 6-7 Eylül Olayları’ndan sonra İstanbul’daki çok kültürlü yapının sona ermesiyle birlikte, özellikle Rumlar olmak üzere azınlıklar Türkiye’den göç etmiştir. Çavdar, bunu Rum azınlığın tasfiye edilmesi olarak değerlendirerek, kalan azınlıkların da sonradan yurt dışına çıkarıldığını belirtmiştir.

5.10. Demokrat Parti’nin Ekonomi Yaklaşımı

CHP’ye yönelik memnuniyetsizlik, DP’nin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Bu muhaliflerin temel şikâyetleri iki ana kaynaktan beslenmiştir. Birincisi, egemen sınıfın iktidara olan arzusu; ikincisi ise halkın tek partili sisteme duyduğu bıkkınlıktır. Halk Partisi’nin müdahaleci ekonomik politikası, halkı tedirgin etmiş ve güvende hissetmemelerine neden olmuştur (Eroğul, 1998:105).

Siyasi partiler, Türkiye’deki devletçilik politikasına dair çeşitli görüşler benimsemişlerdir. Celal Bayar, Türkiye’deki devletçilik politikasının öncülerinden biri olarak orta yolu benimsemiş ve devletçiliği ılımlı bir şekilde yürütme gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bayar, ekonomik liberalizmin artık geçerliliğini yitirdiğini ve devletin ekonomiye doğrudan müdahalesinin sınırlı olması gerektiğini savunmuştur. Özel sermayeye öncelik verilmesi gerektiğini ve devletin sadece özel sektörün başarısız olduğu alanlara müdahale etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bayar, devletçiliğin ağır vergiler yoluyla sermaye biriktirerek yaşam standardını ve kültür seviyesini düşürdüğünü ve bu durumun devletçiliğin sosyal amaçlarına aykırı olduğunu ifade etmiştir (Çavdar, 1996:17).

DP, iktidara geldiği dönemde ürün fiyatlarının artırılması, Ziraat Bankası’nın kredilerinin artırılması ve tarımda traktör kullanımının teşvik edilmesi gibi politikalarla ekonomiyi kısa süreliğine rahatlatmıştır. Ancak bu rahatlama uzun süreli olmamış ve halktan şikâyetler artmıştır (Balci, 2015:131). 1950’lerden sonra devletin fabrikalarını özel sektöre devretme girişimleri başarısız olmuştur. Türkiye’deki şartlar göz önüne alındığında, devletçiliğin bir süre daha devam etmesi gerektiği anlaşılmıştır. 1954’te başlayan ekonomik bunalım, 1957 seçimlerinden sonra siyasi bir bunalıma dönüşmüş ve DP’nin ekonomi politikasını değiştirmemesine yol açmıştır. Hükûmet, enflasyonla mücadele etmek için 1956’da Millî Korunma Kanunu’nu yeniden uygulamaya koymuştur. Ancak bu kanun daha sonra kaldırılmıştır (Çavdar, 1996:18).

DP’nin ekonomik başarısızlığı, 4 Ağustos 1958’de Avrupa Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinin yardımı durdurulmasının ardından ortaya çıkmıştır. DP’nin ekonomik istikrarı yeniden sağlamak için aldığı tedbirler, yoğun zamlar, enflasyon ve piyasa yorgunluğuna neden olmuştur. 1958-1959 yıllarında yaşanan ekonomik bunalımlarla birlikte dış borç miktarı artmış ve alınan yeni krediler geçici bir rahatlama sağlamış olsa da artan baskılar huzursuzluğu artırmıştır (Balci, 2015:134).

6. SONUÇ

Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkilerde tarafsız kalmanın artık mümkün olmadığını kabul etmiş ve değişen dünya düzenine uyum sağlamak için çeşitli adımlar atmıştır. Ancak Cumhuriyet’in ilanından sonra iki kez denenmiş olan çok partili sisteme geçiş girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. DP’nin halk desteğiyle iktidara gelmesine rağmen, demokratik bir geçişin bu geçiş sürecine yardımcı olmaması en büyük zorluklardan birini oluşturmuştur.

DP, 1950 seçimlerinde büyük bir halk desteğiyle iktidara geldikten sonra, iktidarda kalma korkusuyla sert önlemlere başvurmuştur. Muhalifleri bastırmak amacıyla yeni yasalar çıkarılmış, muhalefet partisi üyelerinin

konuşma ve dolaşma özgürlükleri kısıtlanmıştır. Basının sert eleştirilerini bastırmak için muhalif gazeteciler tutuklanmış ve gazeteler kapatılmıştır. Bu önlemler, hatta DP'yi destekleyenlerin bile muhalefete geçmesine neden olmuştur.

Ekonomik politikaların beklenen sonuçları vermemesiyle ülke ekonomisi kötüye gitmeye başlamış ve halkın şikâyetleri artmıştır. Bu eleştirilerin yükseldiği dönemde, CHP önderliğindeki muhalefet partileri "*Güç Birliği Cephesi*"ni oluşturmuştur. DP, 1957 seçimlerinde eski gücünü kaybettiğini fark ederek, kaybettiği desteği geri kazanmak ve muhalefet partilerine karşı güç oluşturabilmek için "*Vatan Cephesi*"ni kurmuştur. Vatan Cephesi'nin amacı, özellikle CHP'li vatandaşların desteğini kazanmaktır.

Vatan Cephesi'nin kuruluşu, Menderes'in Ekim 1958'de yaptığı Manisa konuşması sırasında ortaya çıkmıştır. Vatan Cephesi'nin örgütlenmesi hızlandırılmış ve kamu mallarının ödül olarak dağıtılması gibi uygulamalarla katılımcı sayısı artırılmaya çalışılmıştır. DP yayınlarında, Vatan Cephesi'ne üye olanların sayısının bir milyona ulaştığı iddia edilmiştir. DP, Güç Birliği'nin etkisini azaltmak ve Vatan Cephesi'nin daha güçlü olduğunu göstermek amacıyla desteklediği medya organlarıyla yayınlar yapmıştır. Ancak bu yayınlarda, katıldığı söylenen kişilerin bu partiye katılmadıkları ve hatta ölü kişilerin isimlerinin dahi okunduğu iddiaları, DP'ye karşı muhalefeti artırmış ve Vatan Cephesi'nin gerçek amacının iktidarı korumak olduğu anlaşılmıştır.

Partililer arasındaki çatışmalar Meclis'ten sokağa taşınmış; farklı partilere oy veren ve destekleyen insanlar arasında bile huzur kalmamıştır. İnönü'nün halkla buluşma girişimlerinde olaylar çıkması ve toplumsal huzursuzluklar, ordu içinde darbe yanlılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk darbe, 27 Mayıs 1960'ta Millî Birlik Komitesi (MBK) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu askerî müdahale ile DP iktidarı sona ermiş ve DP'nin üst düzey yöneticileri Adnan Menderes (17 Eylül), Fatin Rüştü Zorlu (16 Eylül) ve Hasan Polatkan (16 Eylül) idam edilmiştir. Türk tarihinde halkoylarıyla iktidara gelen ve çok partili hayata geçişin örneklerinden olan DP dönemi, böylelikle sona ermiştir. Darbenin ardından, DP'li milletvekilleri ve bakanlar tutuklanarak Yassıada'da yargılanmışlardır. Yassıada Davalarında çeşitli konulardan yargılanan DP mensuplarının, Vatan Cephesi teşekkülünün tartışmalı yönleri de ele alınmıştır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "*en az iki dış hakem*" ve "*çift taraflı körleme*" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı "*Telif Devir Formu*" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*" gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the author on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Samet (2016), “*Arkadaşım Menderes- İpin Gölgesindeki Günler*”, **Marmara'da Bir Ada** (Ed. Tamer Erdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul ss.78-102.
- AHMAD, Feroz ve TURGAY, Bedia (1976), **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi: 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- AKIN, Rıdvan (2012), **Türk Siyasal Tarihi: 1908- 2000**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2008), “*Siyasal Tarih 1950-1960, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*”, **Çağdaş Türkiye** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 10. Baskı.
- ALBAYRAK, Mustafa (2004), **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960**, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ANADOL, Cemal (2004), **Türk Siyâset Târihinde Demokrat Parti**, Çetin Matbaacılık, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir (2007), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, Cilt.1-2, 16. Baskı.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1973), **İhtilalin Mantığı**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BALCI, Meral (2015), **Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- BAŞGİL, Ali Fuad (1966), **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul.
- BULUT, Sedef (2009), “*Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, S.2(4), ss.125-145.
- BURGAÇ, Murat (2013), “*1946 Genel Seçimlerinde Propaganda*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.13(26), ss.163-184.
- ÇAVIDAR, Tevfik (1996), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, Ahmet (2014), **Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DEMİRER, Mehmet Arif (1995), **6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- DOĞANER, Yasemin (2013), **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ENGİN, Vahdettin (2011), **Hesaplaşma: Atatürk ve Muhalefet Arasındaki İktidar Mücadelesinde Son Hamle İzmir Suikastı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- EROĞUL, Cem (1998), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- GOLOĞLU, Mahmut (2013), **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÜRKAN, Nilgün (1998), **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HAMİTOĞULLARI, Beşir (1966), “*Türkiye’de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi**, S.12(1), ss.21-46.
- KARPAT, Kemal H. (2008), **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal H. (2017), **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KIRKPINAR, Leyla (2000), “*Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.3(10), ss.87-98.
- KOÇAK, Cemil (2008), “*Siyasal Tarih 1923-1950*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 10. Baskı, ss.85-173.
- KORKMAZ, Ferhat (2012), **İkinci Yeni Limanı Pazar Postası**, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2. Baskı.
- LEWIS, Bernard (2010), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 4. Baskı.

- ÖZDAĞ, Ümit (1997), **Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hikmet (2008), “*Siyasal Tarih 1960-1980*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 10. Baskı.
- PANCAROĞLU, Adnan Feruh (2008), “*Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (1995), **Türkiye’de İslâmın Yeniden İnkişafı (1950-1960)**, İsam Yayınları, Ankara.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim (2005), **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Paragraf Yayınları, Ankara.
- ŞUR, Şükrü (2015), “*Demokrat Parti ve Atatürk’ün Üç İlkesi: Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Devletçilik (1950-1960)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.56, ss.147-176.
- TBMM – TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (1945), **Tutanak Dergisi**, D.7, C.17, 14 Mayıs 1945.
- TÖKİN, Füruzan Hüsrev (1965), **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965**, Elif Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1952), **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayınları, İstanbul.
- UÇAROL, Rifat (2015), **Siyasi Tarih (1789-2014)**, Der Yayınları, İstanbul, Genişletilmiş 10. Baskı.
- UYAR, Hakkı (2012a), **Tek Parti Dönemi ve CHP**, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- UYAR, Hakkı (2012b), **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek Vatan Cephesi**, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- YALÇIN, Durmuş (2012), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- YETKİN, Çetin (2017), **Karşı Devrim 1945-1950**, Kilit Yayınları, Ankara.
- YILDIRMAZ, Sinan (2008), “*Vatan Cephesi: Demokrat Parti’nin Politik Meşrutiyyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası*”, **Türkiye’de Siyasal Muhalefet: 1923-1980 Makaleler** (Der. Ayşegül Komsuoğlu), Bengi Yayınları, İstanbul.
- YÜCEL, M. Serhan (2001), **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul.

